

Частина II

Філософія неперервної професійної освіти

УДК 141.7:37.013.73

Лідія Ткаченко

ІНТЕНЦІЇ ТВОРЧОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ

Розглянуто особливості прояву творчих актів особистості в сучасних умовах. Знаннєве суспільство (або суспільство постмодерну) висуває такі вимоги до особистості, що в цілому зумовлюють її поточну творчість. Нинішній дискурс має враховувати обов'язковість не лише творчих проявів як таких в усіх сферах життєдіяльності, а й нових атрибутивних, іманентно притаманних творчості характеристик. У творчій діяльності мають враховуватися закономірність і швидкоплинність змін, переважання інтелектуальних видів праці сучасного періоду розвитку суспільства та ін.

Ключові слова: інноваційність; креативна особистість; суспільство знань; творча діяльність.

Вступ. Формування творчої, креативної особистості є чи не найпершим завданням освітньо-педагогічної діяльності в умовах сучасних глобалізаційних викликів: пришвидшення технічних і соціальних новацій, інноваційності як провідної риси, що за нею оцінюється якість змін, розширення й багаторазове ускладнення інформаційно-комунікаційного простору. Суспільні переміни, що базуються на нових технологіях й економіці визначають як перехід до знаннєвого суспільства. Його атрибутами передусім є переважання інформаційних технологій та інформаційно-телекомунікаційних засобів, мінімізація часу на їх принципове оновлення та глобальність економічних та політичних процесів, що відбуваються. Час нині вимірюється періодом існування та зміни технологічних нововведень. Поза тим, що суспільство нарекли знаннєвим, поняття “знання як самоцінність” втратило смисл. Найбільшими цінностями є когнітивний розвиток (освоєння інформації, що невідкладно збільшується, змушує до навчання протягом життя), креативність (пріоритет творчості й інноваційності перед відтворенням відомого й традиції) й комунікативність (здатність до розуміння й творення смислів та діалог). Перед суспільством постає проблема формування нової людини, яка відповідала б новим умовам існування соціуму й світу, що глобалізується: з обов'язковою здатністю до творчості й інноваційності.

Метою статті є визначення інтенцій творчості як прояву діяльності особистості на сучасному етапі цивілізаційного розвитку

Інноваційність як імператив. Цивілізаційний поступ суспільства змушує замислитись і філософську, й освітньо-педагогічну громаду, які цілі воно має перед собою визначати та які засоби

використовувати для їх досягнення. Парадигма постіндустріального суспільства, окреслена Д. Беллом, яка відтак була опрацьована під різними кутами зору й поіменована етапом постмодерну С. Лешем (2003) та С. Круком (1992) серед передмодерністського, модерністського та постмодерністського етапів соціального розвитку), А. Тоффлером (1997) – “третьою” хвилею (він визначає весь цивілізаційний поступ як “першу”, “другу”, “третю хвилю”), П. Дракером (1999) – посткапіталістичного суспільства (на противагу капіталістичному), Р. Інглегартом (1999) – постмодернізації (на противагу модернізації), залишається основою його (суспільства) характеристик. Як такі, що переважають, Д. Беллом були названі: нова роль теоретичного знання, перехід від виробництва переважно товарів до виробництва переважно послуг, домінування професійного і технічного класу суспільства над традиційним пролетаріатом, поява інтелектуальних технологій, що дають доступ до раціонального планування й соціального розвитку (Белл Д., 1999, с. 18). З іншого боку, неминучість майбутніх катаклізмів, зумовлених різними причинами, а також швидкістю соціальних і технологічних змін, що визначають нинішню цивілізацію, перевищують “адаптаційні можливості людини” (Тоффлер Е., 1987), зумовлюють опрацювання проблеми розвитку людини відповідно до нових обставин життя – смислів і цілей.

Смисли, пов'язані із новими принципами економічного розвитку, зміною класового складу суспільства, акцентуацією ролі наукового знання породжують нові цінності й засоби їх опанування. Про це говорить В.С. Стюпін, зазначаючи щодо розвитку цивілізацій на їх переломному етапі: у таких випадках потрібно змінювати стратегію,

що означає зміну цілей. За кожною низкою цілей постає відповідний шерек цінностей. Цінності в свою чергу санкціонують той чи інший тип діяльності та притаманні йому цілі. І тоді питання про стратегію трансформується у проблему цінностей та їх змін. Саме тут може прислужитися філософія, оскільки сама природа її знання є такою, що вона завжди апелює до базисних цінностей суспільного життя. Саме вона здатна “напрацювати ядро нових світоглядних орієнтирів і запропонувати їх культурі” (Стьопін В.С., 2006, с. 18). Перенос цієї логічної схеми у царину філософії освіти, яка визначає цілі й цінності освітньо-педагогічної діяльності, є закономірним. Таким чином інтенції творчості визначатимуться цінностями сучасного суспільства.

Цінності нової доби виокремлює В.Г. Кремень, зазначаючи, що нині прогрес соціуму визначається постійним оновленням, “що здійснюється за допомогою властивої людському інтелекту здатності осмислювати дійсність, трансформувати діяльність та вносити елемент новизни”. Отже метою освітніх зусиль має бути людина, яку відрізняє “свідома орієнтованість на здобуття нового – знань, досвіду, економічних, політичних, культурних досягнень, а також специфічна налаштованість на інновацію (Кремень В.Г., 2009, с. 19). Отже інтенція інновації нині постає як вимога до діяльності особистості. Виходячи з визначення творчості як продуктивної діяльності за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 630), постулюємо наступне: інновація має бути іманентно присутньою у творчій діяльності людини, проявлятися в будь-якій сфері її діяльності. Лише за такої умови творчість оцінюється як суголосна своєму часові.

Проте, потрібно зауважити, що інновація, якою б прогресивною не була, має витримати умову, на якій наголошує А.І. Пригожин: доцільність і сумісність. Доцільність розглядається як затребуваність та своєчасність інновації, а сумісність означає непротиставлення, незаперечення того, що існує (альтернативність). Інновація, як штучне, що впроваджується у природне середовище, має бути органічною. Нововведення може функціонально увійти в середовище, якщо опиниться в органічній взаємодії з його елементами, зауважує дослідник, і виокремлює його ознаки: призначення (спільні цілі й своє місце в навколишньому середовищі), цілісність (наявність кордонів із зовнішнім оточенням та відмінних ознак), упорядкованість (свої структура та правила), опірність (до інерційності, до супротиву новизні) (Пригожин А.І., 2013, с. 119). Таким чином, правило органічності інновації є наступною вимогою до знання і діяльності як процесу і результату.

Творчість як самоідентифікація. Умова розв’язання проблем сьогодення, а отже цінність –

високий когнітивний розвиток як конкретної особистості, так і соціуму в цілому. Поза всім іншим, нова людина має бути здатною “осмислити сутність сучасних процесів, у тому числі й глобалізації” (Кремень В.Г., 2009, с. 18). З одного боку це означає “зростання значущості методологічних знань та творчих навичок, необхідних для вміння мислити і самостійно аналізувати інформацію” (Там само, с. 43), а з іншого – збільшення частки самостійного пошуку й самостійного опанування знаннями у навчальному процесі.

Когнітивну активність людини як вияв творчості розглядає О.М. Рубанець. Він зауважує, що у творчості ідентичність людини постає не як її тотожність, а як ідентифікація, в процесі якої людина відкриває себе через творчість. “Когнітивна складова людини – тут не тільки її когнітивний потенціал, як щось суб’єктивне та як можливість її самореалізації. Когнітивне як джерело самоідентифікації в творчості й через неї стає виявом найглибших проявів життя” (Стьопін В.С., 2009, с. 137).

Надзвичайно продуктивною, на наш погляд, щодо інтенцій творчості є думка В.Л. Іноземцева, який зауважує, що у порівнянні двох постіндустріальних моделей розвитку – американської і європейської – європейська є набагато “постіндустріальнішою” і має значно більше шансів у нинішньому столітті. І пояснює це обставинами, що поєднані із творчістю і креативністю та проявляються в перемінах у соціальній сфері суспільства. Це обумовлено тим, яке місце займають у житті європейців культурні цінності та постматеріалістичні, надутилітарні моделі діяльності. Європейці прагнуть підняти не рівень, а якість життя. Культура, що увібрала усі досягнення інформатики, стає все більш значущою галуззю європейської економіки (Іноземцев В.Л., 2001, с. 143–145). Зосередження на культурному світові особистості є як наслідком так і причиною її розвитку. Орієнтація на культурний розвиток виступає інтенцією творчої діяльності сучасності.

До цінностей потрібно віднести й гнучкість, що значною мірою забезпечує здатність особистості й соціуму постійно адаптуватися до неперервної змінності, якою позначений сучасний етап розвитку цивілізації. Гнучкість може набирати форм толерантності, діалогічності, вибірковості на протигагу ортодоксальності, нетерпимості, тотальності. Зазначені цінності допомагають розвитку різноманітних проявів людської особистості, що збагачують спільний простір соціуму. Вони забезпечують розуміння позиції іншого – здатність осягнути смисли, закладені індивідом у продукт своєї діяльності, а також надію на зворотній зв’язок.

Ще один феномен, який позначає сучасність – цінність часу. Цей феномен проявляється у таких характеристиках як швидкість і три-

валість. Здатність їх змінити – “зупинити” або “уповільнити” час чи “змусити” його тягтися є сьогоденною інновацією, проявом творчого ставлення до світу і, як мінімум, визначається креативністю. І полягає вона в оволодінні методом, за висловом А.І. Пригожина, нелінійного просування у часі. На думку дослідника, найкраще визначати час не астрономічним, і навіть не календарним, а соціальним часом (Пригожин А.І., 2013, с. 124). З одного боку, наповненість часу подіями (особистісними, соціальними) уповільнює його рух. З іншого – закладання у сьогодення подій, що забезпечать реалізацію планів у майбутньому, робить час більш “ємним”, тривалим. У повній мірі це можна вважати інноваційним творчим процесом.

Технологізація творчості. Така риса сучасності як непередбачуваність, що базується на швидкоплинності змін та технологій, вимагає безумовної самостійності особистості як суб’єкта дії. Самостійність може бути забезпеченою у тому разі, коли в особистості сформовано необхідні для цього якості. По-перше, це вміння бачити проблему, вирізняючи її з потоку інших подій та атрибутів. З-поміж низки проблем – виокремлювати основоположну. По-друге: розуміти складові проблеми з метою переведення її вирішення у низку розв’язуваних задач. По-третє: вміти розв’язувати задачі не лише завдяки відомим, традиційним технологіям, але й бути готовим віднайти креативний спосіб як такий, що найбільше підходить в ситуації, що склалася. По-четверте, розуміти власну відповідальність і знати міру небезпеки в разі помилки. Отже, самостійність – це спосіб діяльності, якому не можна навчити раз і назавжди. Це інтегративна компетентність особистості. Можна навчити лише розумінню схеми діяльності, яка вимагає продукування на кожному з її вузлових пунктів наявності спектру рішень. Як пише О.М. Князева, універсалізм особистості полягає наразі не в обсязі відомостей, що утримуються в пам’яті і не в масиві знань з різних дисциплінарних областей, що ними оперують, а в оволодінні загальною системою орієнтації в океані інформації, у створенні жорстких особистісних фільтрів, чітких способів відбору цінної інформації. а також у формуванні вміння постійно поповнювати і добудовувати свою особистісну систему знань. Головне – вміти знаходити шлях до знання, шлях пошуку рішення і вміти робити на цьому шляху перші кроки (Князева О.М., 2001, с. 52). Таким чином, самостійне вміння знаходити шляхи розв’язання проблеми є ні що інше як загальна здатність до мислення й творчості, яка набувається в результаті когнітивного й некогнітивного розвитку – здатність перетворювати наявне теоретичне і практичне знання й попередній досвід у нову технологію розв’язання проблеми.

Наведемо кілька тез Дж. Хекмана, який, аналізуючи освітню політику та її результати

у США, приходять до цікавих висновків, про які наголошує, що вони мають узагальнюючий характер, а їх врахування демонструє намір далекоглядності. Дослідник спирається на положення, що навиками, затребуваними у розвитку економіки, іншою стороною якої є успішність особистості, є не лише когнітивні, а й некогнітивні навиками. Він зазначає, що традиційно найбільше увага концентрується на когнітивних навиках, що вимірюються освітніми досягненнями, або тестами IQ, але виключає соціальні навиками, самодисципліну та різноманітні некогнітивні навиками, які насправді є визначальними факторами життєвого успіху. Така прихильність до пізнання й академічного “розуму”, що вимірюється балами у тестах, й виключення соціальної пристосовуваності й мотивації призводять до суттєвого викривлення оцінок людського капіталу

Нинішня політика у сфері освіти, як пише Дж. Хекман, базується на фундаментальній помилці щодо того, яким чином формуються в особистості навиками життя й функціонування у соціумі. Дослідник зазначає, що загальноприйнята думка, якої дотримуються більшість політиків, освічених неспеціалістів і навіть чимало вчених, полягає в тому, що основні навиками, затребувані в житті людини, утворюються у формальних навчальних закладах, тому саме їм належить у процесі розвитку особистості центральне місце. Ця думка хибна (Heckman James J., 2000, с. 4). Американський дослідник підкреслює роль неформальних організацій у якості джерел здобуття освіти в широкому сенсі, оскільки саме некогнітивні навиками й мотивація є тими факторами успіху, які більше сприяють останньому і в старшому віці, ніж когнітивні.

Висновок. Таким чином, творчість сучасної особистості має бути позначеною не лише новизною (що притаманно їй за визначенням), а ще низкою ознак, аби задовольняти обставинам сучасного суспільства. Передусім це іманентно присутня творчості інновація, як ознака, затребувана суспільством. Творча дія має обов’язково органічно вливатися у загальну течію прогресу та співпадати з його вектором, що означає її вірогідність і значимість. Творчість у будь-якій сфері має включати високий інтелектуальний продукт, розповсюджуватися як на когнітивному так і на некогнітивному рівні. Ці ознаки виступають запорукою такої характеристики як гнучкість, що нині є чи не найбажанішою рисою інновацій. Разом з тим означені особливості різною мірою і різним чином пов’язані із інноваціями, що враховують та обумовлюють цінність часу. Безумовною ознакою й передумовою творчості є здатність самостійного розв’язання проблем.

Усі зазначені інтенції мають бути присутні у діяльності й творчості людини. Нині творчість сприймається не як окремий акт життєдіяльності,

подібний до одкровення – це має бути повсякденне ставлення до життєвих ситуацій, вмотивована готовність до розв'язання проблем, інтегрована здатність людини виявляти й реалізовувати власні можливості. Виклики суспільства й відповідь на них

є не лише необхідністю, яку потрібно задовольняти за допомогою творчих зусиль особистості. Це також шлях актуалізації творчих потенцій особистості, а отже – власного особистісного зростання.

Література

- Белл Д.** Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Дэниел Белл / Пер. С англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
- Дракер, Питер.** Посткапиталистическое общество // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под. ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 631 с.
- Инглегарт, Рональд.** Модернизация и постмодернизация // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под. ред. Иноземцева В.Л. М.: Academia, 1999 – 631 с.
- Иноземцев В.Л.** Постиндустриальное хозяйство и “постиндустриальное” общество. (К проблеме социальных тенденций XXI века) // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 140-152.
- Князева Е.Н.** Научись учиться // Мост. – 2001. – № 44. – С. 52-53.
- Кремень В.Г.** Людиноцентризм в стратегиях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
- Леш, Скот.** Соціологія постмодернізму [Текст]: наукове видання / С. Леш; Пер. з англ. Ю. Олійник. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с.
- Пригожин А.И.** Естественное–искусственное в инновационных процессах // Общественные науки и современность. – 2013. – № 3. – С. 116–130.
- Степин В.С.** Философия в эпоху перемен // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2006. – № 4. – С. 18– 34.
- Тэфлер А.** Футурошок / Пер. с англ. – СПб: Лань, 1997. – 464 с.
- Філософський енциклопедичний словник** / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. – Київ: Абрис, 2002. – 743 с.
- Crook, S.** Postmodernization: Changes in Advanced Society / S. Crook, J. Pakulski, M. Waters. – London, 1992.
- Heckman James J.** Policies to foster human capital // Research in Economics. 2000. – Vol. 54. – P. 3–56.

References

- Bell, D.** (1999) Forthcoming postindustrial society. Experience of the social forecasting. Tr. from English. – М.: Academia, 956. (in Russian).
- Draker, Peter.** (1999) Postcapitalistic society. Novaja postindustrial'naja volna na Zapade. Antologija. Inozemceva, V.L. (Ed.). М.: Academia, 631. (in Russian).
- Inglehart, Ronald.** (1999) Modernization and postmodernization. Novaja postindustrial'naja volna na Zapade. Antologija. Inozemceva, V.L. (Ed.). М.: Academia. 631. (in Russian).
- Inozemcev, V.L.** (2001) Postindustrial economy and “postindustrial” society. (To the problem of the social tendencies of the XXI c.). Obshhestvennye nauki i sovremennost'. (Vol. 3.), (pp. 140-152). (in Russian).
- Knjazeva, E.N.** (2001) Learning to learn. Most. (Vol. 44.), (pp. 52-53). (in Russian).
- Kremen, V.H.** (2009) Human-centrism in the strategies of the educational space. K.: Pedagogichna dumka, 520. (in Ukrainian).
- Lesh, Scot.** (2003) The sociology of postmodernism. Naukove vydannia. Transl. by English by Oliinyk, Yu. Lviv: Kalvariia, 344. (in Ukrainian).
- Prigozhin, A.I.** (2013) Natural and artificial in the innovational processes. Obshhestvennye nauki i sovremennost'. (Vol. 3), (pp. 116–130). (in Russian).
- Stepin, V.S.** (2006) Philosophy in the epoch of changes. Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 7. Filosofija. (Vol. 4), (pp. 18–34). (in Russian).
- Toffler, A.** (1997) Future shock. Transl. by English. SPb: Lan', 464 s. (in Russian).
- Encyclopedic Dictionary of Philosophy** (2002) / National Academy of Sciences of Ukraine, Skovoroda Institute of Philosophy. K.: Abrys, 743. (in Ukrainian).
- Crook, S.** (1992) Postmodernization: Changes in Advanced Society / S. Crook, J. Pakulski, M. Waters. London. (in English).
- Heckman, James J.** (2000) Policies to foster human capital // Research in Economics. Vol. 54, P. 3–56. (in English).

Лидія Ткаченко

ИНТЕНЦИИ ТВОРЧЕСТВА В ОБЩЕСТВЕ ЗНАНИЙ

Рассмотрено особенности проявления творческих актов личности в современных условиях. Общество знаний (или общество постмодерна) выдвигает такие требования к личности, что в целом обуславливают ее перманентное творчество. Нынешний дискурс должен придавать значение обязательности не только творческих проявлений как таковых во всех сферах жизнедеятельности, но и новым атрибутивным, имманентно присутствующим в творческой деятельности характеристикам. В творчестве должны учитываться закономерности и быстротечность изменений, преобладание интеллектуальных видов труда современного периода развития общества и др.

Ключевые слова: инновационность; креативная личность; общество знаний; творческая деятельность.

Lidiia Tkachenko

**IMMANENT CHARACTERISTICS OF CREATIVITY
IN A KNOWLEDGE SOCIETY**

The article deals with peculiarities of creative acts of the individual in modern terms. The knowledge society (or post-modern society) imposes the following requirements for the individual that contribute to its daily work. Now you want to talk about binding not only creative expressions in all spheres of life, but also new attribute, that there is its internal characteristics of creativity immanent characteristics. They should consider the regularity and the transience of changes, the prevalence of intellectual work of the modern period of social development and so on.

The creative work of the modern personality should be marked not only by the novelty, but also by a number of features for satisfying the modern society' circumstances. First, it is inherently present innovation. The creative act should be organically integrated into the overall flow of the progress. Creativity in any field should include high intellectual product that is distributed both on the cognitive, so non-cognitive level. These features are the key to such characteristic as flexibility that is now perhaps the most desirable feature of innovation.

All these intentions must be present in the man's work and creation. Creativity is observed not as a separate act of life – it should be everyday attitude to life situations, motivated by the readiness to solve the problems, an integrated person's ability to identify and implement his/her own capabilities. The challenges of the society and respond to them are not only a necessity that one should satisfy with the help of creative efforts. It is also a way of updating of the creative potential of the individual, and therefore – one's own personal growth.

Keywords: innovations; creative personality; knowledge society; creative activity.

Рецензенти:

Сисоева С.О. – д. пед. н., проф., член-кор. НАПН України
Ільїн В.В. – д. філос. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2014

УДК: 378.4:330.1

Olga Kuzmenko

**ENTREPRENEURIAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS:
UKRAINIAN AND WORLD EXPERIENCE**

The article is devoted to the new mission and tasks of the higher education institutions in the knowledge-based society. It is actualized the necessity to arrange the interconnections between the educational institutions, state, society and business at the expense of the coordination of the universities' activity, local and regional needs and potential of the knowledge economy. It is analyzed the notion "entrepreneurial university", it is distinguished its main features.

Keywords: entrepreneurial model; mission of the University, entrepreneurial culture, knowledge-based economy.

Introduction. The classical university, the main tasks of which are traditionally defined through Humboldt's education, research and culture, in the XXI c. feels the imbalance with its surrounding more and more. As Burton, Clark says, it cannot be a success in the maintenance of the balance between social demands and own answers on them (2004, p. 199). The researchers conclude if the universities keep their traditional form they will turn out in the

constant imbalance. Therefore, the new challenges stimulate the higher education institutions to the material changes that transform them in deferent new forms such as:

- centers of knowledge and innovations;
- education and expertise catalysts of the economical development on the local level;
- centers of the concentrated human capital – those talented people who can produce innovations;